

Agersø.

Axel Garboe: Agersø i Store Bælt med nabøen Omø gennem tiderne. P. Haase & Søn. 1938.

Til den række gode topografiske værker, der — navnlig fra ældre tid — foreligger fra gejstlige, har dr. phil. *Axel Garboe* ved bogen om *Agersø i Store Bælt*, hvor han var sognepræst i tiden 1924—35, føjet et nyt, som det vil være enhver interesseret læser en glæde at stifte bekendtskab med, og hver anmelder en ære at gøre opmærksom på. Det er en bog, hvorpå der kan ofres mange lovord, og hvor man endda vil være ængstelig for, at man ikke har fået sagt nok om alle dens værdifulde egenskaber. De små stormomsuste øer ud for Skelskør med deres få hundrede sjæle kan sandelig siges at være heldige med den historieskriver, som de her har fået.

For at begynde med det ydre: det er en smukt trykt bog, udmærket illustreret med over hundrede billeder, talrige efter fotografier af forfatteren selv. Stoffet er vel inddelt i de 9 afsnit: I. Oprindelse og oldtid. II. Ældste historiske efterretninger. III. Herskabet. IV. Kirker, præster og degne i 3 århundreder. V. Opstanden i året 1774. VI. Præst og jordegodsejer. VII. Fra krigen 1807—14. VIII. Assessoren. IX. I mands minde. — Og til den gode inddeling svarer den klare, smukke fremstillingsform. Dr. Garboe, naturvidenskabsmanden og præsten, lader os i stormens sus om øerne høre ligesom, hvordan slægt følger på slægt, lader os i det timelige fæste blikket på det evige, til han til slut fører os ud på Agersø kirkegård med de hjemmegjorte trækors, her, hvor tid og evighed mødes, hvor de efterlevende ved vejs ende satte»et kors, alle tiders håb og eneste blivende hvilested«.

Topografien af Agersø får sit ganske særlige præg ved, at den er skrevet af en *naturvidenskabsmand*. Det er ikke blot geologien, der i første afsnit om øens oprindelse får, hvad den tilkommer, men også i hele den historiske skildring taler naturen med — eller står som den i stort set uforanderlige baggrund for de menneskelige hændelser. Og i det sidste så fængslende afsnit: I mands minde, der bygger på forfatterens eget 11-årige samliv med øen og dens mennesker, folder den naturvidenskabelige interesse for øens fauna og flora sig ret ud. Hvor smuk er ikke skildringen af øens farveprægtige vilde flora, og med hvilken fornøjelse læser man ikke om de endnu eksisterende lægeurter eller betragter billederne af den gamle Omø-kone med thepotten, hvori hun kogte sin noget grumsede lægedrik af de gammeldags stærke urter.

Det 4. afsnit om kirker, præster og degne i 3 århundreder er med sine omkring 100 sider bogens største, og det er der vel intet at sige til, når forfatteren er øens tidligere sognepræst. Der er i dette afsnit fra arkivstudier og fra den trykte litteratur samlet meget stof både af personallhistorisk og kulturhistorisk interesse. Da kammerherre Hennings i 1786 besøgte øerne, skrev han om gården på Egholm (den lille ø nord for Agersø): »Hvo der elsker et eremitliv, og ønsker fredeligen at hendrive sine dage i nyttige pligters udøvelse, og en med naturen overenskommende bestemmelse, kan intet skønnere opholdssted ønske sig end dette Hvad Rousseau følede ved Lampedouse, følede jeg her«.

Det er dog ikke sådanne udbrud, som dr. Garboe ved sine arkivstudier har aflokkeet de længst hensovede Agersøpræster, derimod om det besværlige søkald, hvor navnlig sørejserne til Omø har stået afskrækkende for gejstlige med svageligt helbred, klager over kaldets ringe indtægter — særlig samvittighedsfulde til at give tiende var Omø-boerne nok ikke — og suk efter forløsning og forflyttelse til andre, mindre barske egne.

Om øens (øernes) ejendomsforhold gennem de skiftende tider giver dr. Garboe naturligvis også besked. De bortsolgte efter 1660 fra kronen. Om et par interessante senere ejere hører vi i kapitlet: Opstanden i året 1774, da bønderne gjorde oprør mod herskabet, kromanden *Lars Nielsen* fra Hårlev mølle, der havde købt øerne i 1770. Grunden til opstanden var krav fra Lars Nielsens side om hoveri til Agersøgård, og han viste sig i det hele som en lidet human husbond. »I dag en broder og i morgen herre, sådant tåler ikke bonden«, udtaltes det om Lars Nielsen, der var blevet herremand. Efter opstanden solgte han skyndsomt øerne til præsten i Skelskør *F. L. Thanch*, hvorom der udførlig berettes i kapitlet: præst og jordegods-ejer. Vi lærer her Thanch at kende som en mand af den gamle skole, der unægtelig ikke var begejstret for bondefrihed. »Den, som kiender bondeslægten, skriver han i 1787, veed det, men andre ikke, hvor meget det ankommer på god veiledelse, og at bonden ikke kan væge for sig selv: hver dansk mand må ønske, lige så ivrigen som bedre vilkår for bonden, den tid aldrig at komme, han skulde være sin egen vejleder, sig selv i et og alt rådig og overladt! thi da vilde armod med stærke skridt, ikke krybende, men flyvende gaa os imøde. Udsvævninger, fylderier, voldsomheder, tøjleløs frækhed, overmod og ladhed vilde udbrede sig, og give fædernelandet en forvendt skikkelse«. Heldigvis nærrede andre danske på den tid ikke samme ønsker som Skelskørpræsten! — Som avispolemiker møder man Thanch i det kostelige indlæg i »Berlingske tidende« fra

juli 1793 fremkaldt ved, at den daværende Agersø-præst i samme avis havde foranstaltet en privat indsamling til fordel for sig selv (og andre), der var blevet ramt af haglskade den »rædselsfulde 17de juli kl. 5 aften!« Ejeren af Agersø fandt, at præstens rædselsfulde skildring for ham kunde have »de skadeligste følger til credits og velfærds spilde«.

Skønt man måske kunde tænke sig, at dr. Garboe som tidligere Agersø-præster stundom kan have udstødt et suk efter forløsning fra det lille søkald og den noget afstængte ø-verden til andre, videre eller større forhold, vidner Agersø-bogen dog kun om en inderlig kærlighed til de små øer, deres natur og beboere, og denne kærlighed er i høj grad med til at gøre Agersø-bogen, »denne verden i en nøddeskal«, som mottoet siger, til så tiltalende en læsning.

Holger Hjelholt.

Det slesvigske Spørgsmaals Historie.

Franz v. Jessen: Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie. 1900—1937. Udg. af Grænseforeningen. Reitzel 1938.

I tre store bind foreligger nu »Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie«, som en fortsættelse af »Haandbog i det nord-slesvigske Spørgsmaals Historie«, der udkom i 1901. Baade den gamle og den nye haandbog er redigeret af Franz v. Jessen, men af medarbejderstaben er der kun faa tilbage fra dengang.

Første bind omfatter tiden 1900—1918, andet bind 1918—20 og tredje bind gaar fra 1920 op til 1937, delt i to hovedafsnit, et meget omfattende om Nordslesvig og et noget mindre om Sydslesvig.

Første bind er nærmest at opfatte som en honnør til den gamle haandbog. De samme linier er fortsat, og indholdet har faaet en bredde, der ikke svarer til aktualiteten. De før krigen betydningsfulde statsborgerlige problemer har nu lykkeligvis kun ganske ringe praktisk interesse. Referaterne af rigs- og landdags-moderne optager en meget stor plads. Som historisk kildestof kan disse taler have en vis værdi, men hører næppe hjemme i en haandbog. Det maa i det hele taget forbavse, at man har valgt at følge de gamle principper, naar man betænker, at den gamle haandbog dels er udsolgt og dels forældet i indholdet, og i høj grad kunde trænge til en revision.

Andet bind omfatter de begivenhedsmættede genforeningsaar. Her er samlet officielle aktstykker, breve, aviscitater og dagbogs-